

רוחות מלחמה

"רוחות מלחמה" שייך, מן הסתם, לתבורת-המאסף של הספרות הנכתבת על מלחמת-העולם השנייה. הרמן ווק ודאי ער היה לעובדה זו, כשם שהושפע בוודאי מן האופנה של ספרות בדיונית על רקע פוליטי מעין-דוקומנטרי הנפוצה בשנים האחרונות. שני הכרכים הראשונים של הרומן רחבי-היריעה כמעט אינם מביאים סיפורי קרבות. אף שהדמויות הראשיות הן דמויות של אנשי-צבא, בני משפחת הנרי, האב, קצין-ים ותיק הנקלע לדיפלומטיה בינלאומית חשאית וב-ניו, קצין-הטיס וקצין-הצוללות, הרי רקעו של הרומן פוליטי ולא צבאי. מכאן שהיסודות העיקריים של רומן-מלחמה-הקרבות וסיפורו של האדם בקרב-שהם צירי רומנים ידועים כגון "הערומים והמתים", "מערתה ועד עולם", "כפירי אריות", "מילכוד 22" וכו', אינם מצויים בו. הרקע המדיני-הדיפלומטי מביטח קרקע צחיחה יותר, מעניינת פחות כנושא לרומן, מהרגם שסיפור-המעשה עצמו לובש אופי של מעין ריפורטאז'ה משולבת בקטעי מסה צבאית "אותנטית".

ככל הנראה ביקש הרמן ווק לא לנסות לחדור לנפשותיהם של אישים שפעלו מאחורי הקלעים ולפגי הקלעים של המלחמה, ש"בישלוה" או היו נוכחים בעת בישולה, אלא יותר מכך ביקש להביע כמה דעות על מניעי המלחמה וגורמיה. אין זה מקרה ראשון בו סופר בא לעשות מלאכתו של היסטוריון מתוך איזה אי-אמון בסגולותיה של היסטוריוגרפיה. ויש לומר: אפילו היה

ממש או חדש בדעות שמביא הרמן ווק על גורמי המלחמה, ואפילו יש ענין בדעות השונות והנוגדות שהוא שם בפי אחדים מגיבוריו, התפלספות היסטוריוסופית או ויכוח פוליטי אין בהם כדי ספרות יפה; ומכל שכן ספרות יפה טובה.

ווק מתאר את גיבוריו כשחקנים במחזה גדול המפוזרים ברחבי כדור-הארץ. "כוכב-הלכת היה להם לבימה, שהסתובבה באלומת זרקור השמש שהאירה על מתצית המראה כל פעם, ושנעה כל העת ממזרח למערב" (ע' 609). ואמנם כן. הוא משגר או משהה את גיבוריו ממש במרכז ההתרחשויות הגורליות; פעם בברלין, פעם בווינגטון, ואחר-כך במוסקבה העומדת במצור, ובהוואי ערב "פרל הארבור". אין הוא מתימר לפרוש את כל יריעת המלחמה, אף שאינו פוסח אף על אחת מגיזרותיה. כתחליף הוא מביא את המסה הצבאית "אימפריה עולמית אבדה" מאת איש-הצבא הגרמני, "ארמין פון-רוון", המסכם את האירועים הצבאיים והפוליטיים מנקודת-מבטו ומוסיף להן הערות "פרי עטו" של הגיבור המרכזי של הספר, איש הצי ויקטור הנרי. כל מי שמכיר את הנוסחות השונות של ההיסטוריוגרפיות האמריקאיות, האירופיות והרוסיות למיניהן, ימצא להן במסה זו, כמו בהערות המצורפות לה ובקטעי השיח הארוכים על נושאים פוליטיים הממלאים את הרומן, הדים רבים וברורים.

אך בסופו של דבר חסר העיקר בין הדפים הרבים הללו. אמת שהרמן ווק הוא סופר מיומן היודע את מלאכתו, וזו היתה אולי הסיבה היחידה בגללה המשכתי בקריאת הרומן עד סופו. כמה בקרות הבטיחו לי רומן "עשוי היטב", הבנוי במקצועיות מכל היסודות הנדרשים מסוג זה של ספרות. דומה כי בעלי בקרות אלו החטיאו את כוונתו של ווק: הוא לא התכוון לכתוב רומן "עשוי היטב" על המלחמה אלא רומן בעל משמעות היסטורית ופילוסופית, רומן כבד-משקל ומעורר הירהורים שאינם ספרותיים כל-עיקר. אולי משום כך חסרו ברומן יסודות חיוניים לרומן "עשוי היטב". הגיוון בדמויות ובמקומות ההתרחשות ועלילת הרקע

* הרמן ווק: רוחות מלחמה (שני כרכים); עברית: אריה ארד; הוצאת שקמונה, חיפה, 1973; 887 עמ'.

חה. / ויש לנו דוחק אחד גדול מאד שאנו תמיד אומרים שיר על לב רע, / אבל באנו לעירי לציפורי לומר המנון שאין לנו מקום אחר / לומר שירנו על לב רע. (ע' 34)

בכל הקובץ חוזרים בעקיבות ובטבעיות הר-עב, העוני והשיכחה. חוזרים נושאי השירה, חוזר הסגנון המשנתי, הזוכה לעיבוד "סר-טלי" חדש: סגנון משנתי בסיסי בתוספת שבירות ומעברים מודרניים בעלי-משמעות בתוספת חזרות כבדות-לב וריטוריות.

הקובץ עומד בסימן חודש תמוז—"שהקדירה לנו החמה כבתקופת תמוז ואש יצתה אל העולם לאכול את העולם" (ע' 34); ובמקום אחר: "היו לנו רוחות קשות וחמות באותו תמוז וראיתי שחודש אב ממשמש ובא וכמה צדיקים בעירנו שרויים בצער" (ע' 7).

העלילות עצמן (והשירים הם עלילות ממש) הולכות על-פני ימים וארצות שכולם בני תקופת המשנה והתלמוד, וגם הדמויות הנזכרות הן בנות התקופות ההן לערך.

יסוד נוסף הוא יסוד סוריאליסטי כבד-משמעות: "ושכר לו אותו אדם ספינה ופרש לים והלך על הים... מן העולם נטפה טיפה..."

שאלות-היסוד הן שאלות-הנצח: "היכן אני בעולם?" "ולמה יקח מתנת עניים?" "אימה יש בנו וגשם אין תחת ידך?"

ויש גם תשובות-חכמות, עמוקות, רוויות חכמת דורות וחכמת אדם—בלי להסתפק בזעקה משוררית, כי לא הזעקה היא נושא השירים. המבט רחב יותר, לשון המראות היא של מרחב היסטורי שאינו מתחיל ואינו מסתיים: "ואני כמין אדם שהמתין לו הזמן פעם והמתין לו הזמן פעמיים והמתין לו שלוש והלך הזמן ונותר הוא במקומו".

הנה קטע מתוך "המסע הגדול עם האדם הסרטן", בשיר "נכתב באצבע על הקיר":

והזרתי לביתי אחר שנים רבות, אל הנהר, אל אמא ואל אחי שחזרו מן הים. / וסיפרתי להם, גם אני, סוד אותם זיברים. סוד אותם אנשים בלשונו / של ציפורים. וסוד אותם צדיקים קבורים בלשונם של / תוכיים. וסוד הדרכים / בלשונם של קור-פים. וסוד אריות גדולים בלשונם של

ההיסטורית אין בהם לחפות על הצחיחות וחוסר הדמיון בעלילת הספר, החסרה רגעי-שיא והתרחשויות דראמטיות, חסרה מיתח והפתעה, ואפילו המילודרמה השגורה שבה יבשה ומשעממת למדי. בסיכומו של דבר מסתבר כי הרמן ווק טרח ויגע הרבה אך הקורא צריך לטרוח ולהתיגע לא פחות כדי להגיע לסיכומו של רומן משעמם ויומרני זה.

ש.י.

בשר על גבי גחלים

מכל ספרי השירה שקראתי בשנים האחרונות, והם רוב ספרי השירה שראו אור בארץ בשנים האחרונות, לא היה אחד שיכולתי לומר עליו בהתרגשות שהוא נכס, כליכול, על כל מה שיש בו ואפשר עוד למצוא בו.

ספרו החדש של משה סרטל הוא כזה. אחרי שקראתי בו שוב ושוב, רכשתי לי עולם חדש, אחר, הסתכלות נוספת, אחרת, מזווית מסוימת מאד ומוגדרת ביותר על אותם דברים בלבוש חדש.

זוהי יצירה אמיתית: עולם מלא נברא בידי סרטל ובו הנדבכים, הזכרונות, הערכים, הסמלים, הבשורות, הזמנים, התהיות, הל-שונות והמיקצבים—כולם שלו ומשלו. דומה כאילו גם את החמרים ברא בעצמו ולא רק הרכיב בנייני-שיר חדשים מן הזמרים הסטנ-דרטיים. קורא אתה עמוד או שנים ומהלך אתו על-פני הימים בלשונו שלו, במושגיו, למעשה, הרי אתה לוקח חלק בחוויה אותנ-טית אשר לה אוויר ואווירה משל עצמה, שונים כל-כך מכל שהתרגלת לקרוא.

שוורת השירים ארוכות ולכן יקשה עלי לצטט ולהבליט דברים כיאה להם. ובכל-זאת, על קצה המזלג:

היינו חבורת זמרים שמבקשים לומר המנון ובאנו לעירי לציפורי / לומר אחד המנון, מתוך הרעב ומתוך העניות ומתוך השיכ-

* משה סרטל: בשר על גבי גחלים; שירים אחרים; ספרית פועלים, 1973; 38 עמ'.